

6. Кучабський В. Польська дипломатія та східно-галицьке питання. – Львів: вид. «Дзвони», 1932. – Ч.2.
7. Лозинський М. Галичина на мирній конференції в Парижі. – Кам'янець: вид. «Строїлець» – орган Галицької армії, 1919.
8. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921. – К.: Темпора, 2003. – Т.1.
9. Марголін А. Україна і політика Антанти. – Берлін, 1921.
10. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. – К., 1993.
11. Нова Рада від 03.01.19. – С.3; 30.01.19. – С.2.
12. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 р. – К., 1962.
13. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Скrentон, 1963. – Т.5.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.133, 196, 280.
15. Шанковський Л. Дискусія і полеміка // Український історик. – 1967. – С.116–122.

References

1. Borshhak I. Jak bula organizovana Myrova konferencija. Kalendar Chervonoj' Kalyny. – L'viv, 1939.
2. Vynnychenko V. Vidrozhennja nacii'. – Viden', 1920. – Т.3.
3. Visnyk UNR vid 12.02.19. – S.1; 09.07.19. – S.2; 25.01.19. – S.3.
4. Zhyttja i smert' polkovnyka Konoval'cja. Dokumenty, lysty, spogady. – L'viv, 1993.
5. Ivanis V. S. Petljura – prezident Ukrai'ny. – K., 1993.
6. Kuchabs'kyj V. Pol's'ka dyplomacija ta shidno-galyc'ke pytannja. – L'viv: vyd. «Dzvonu», 1932. – Ch.2.
7. Lozyns'kyj M. Galychyna na myrnyj konferencii' v Paryzhi. – Kam'janec': vyd. «Stroilec» – organ Galyc'koi' armii', 1919.
8. Mазepa I. Ukrai'na v ogni i buri revolucij 1917–1921. – K.: Tempora, 2003. – Т.1.
9. Margolin A. Ukrai'na i polityka Antanty. – Berlin, 1921.
10. Nagajevs'kyj I. Istorija Ukrai'ns'koi' derzhavy XX stolittja. – K., 1993.
11. Nova Rada vid 03.01.19. – S.3; 30.01.19. – S.2.
12. Symonenko R. Imperialistychna polityka Antanty i SSHa shhodo Ukrai'ny v 1919 r. – K., 1962.
13. Stahiv M. Ukrai'na v dobi Dyrektorii' UNR. – Skrenton, 1963. – Т.5.
14. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja. – F.3696. – Op.2. – Spr.133, 196, 280.
15. Shankovs'kyj L. Dyskusija i polemika // Ukrai'ns'kyj istoryk. – 1967. – S.116–122.

Vargatyuk S. V., candidate of historical sciences, docent, Kiev National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), Liana.V@i.ua

Changing the concept of neutrality of the foreign policy of Ukraine in the last days of the liberation struggle (1918–1920)

The article deals with the problems connected with the change of the concept of neutrality of the foreign policy of Ukraine during the period of the Directory of the UNR 1918–1920.

The purpose of this article is to study the activities of Ukrainian diplomats at the world forum in the capital of France, where the heads of the governments of the Entente countries divided between the colonies of the Central Powers and prepared the basis for the establishment of a new system of international relations, which became a history of the name Versailles–Washington.

Marne's negotiations on the Ukrainian diplomatic mission in Moscow, the continuous offensive of the Red Army and its capture by Kyiv prompted the Directorate to choose the least for two disasters and seek contacts with the Entente to deflect the offensive forces of the RSFSR. Ukrainian political leadership believed that without the help of the Entente Ukraine would not resist the prevailing forces of Soviet Russia.

The purpose of the study is to find out the reasons for attending the conference, the indifferent attitude of the representatives of the governing bodies of the Entente to the Ukrainian delegation and serious miscalculations in the work of Ukrainian diplomats themselves, which led to the non-recognition of the Directorate of the UPR by the Western countries.

The methods used in writing the work of the steel: the method of analysis and synthesis of facts and sources, structural–system method, comparative–historical and problem–chronological methods.

Keywords: world forum, foreign policy, strategic course, governing bodies of Entente countries, state leadership.

УДК 94(477):316.423.3

Бобіна О. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), oleg.bobina@nuos.edu.ua

ТРАДИЦІЯ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОЧАТКИ

Соціальна традиція є невід'ємною ознакою будь-якого суспільства. «Традиція революції» одна із таких традицій. Кожне суспільство має свій досвід і традиції зародження, протікання і розв'язання такого гострого соціального конфлікту як революція. Так наприклад, європейське суспільство накопичило як позитивний, так і негативний досвід «своїх революцій». Автор поспробує з'ясувати наявність чи відсутність традиції революції в Україні. Для з'ясування цієї проблеми подається історичний огляд соціальних конфліктів в Україні (до XIX ст.) і висвітлюється інтелектуальна рефлексія цих конфліктів українцями.

Ключові слова: соціальна традиція, революційна традиція, Україна, соціальний конфлікт, історія.

Революція як феномен політичного життя є однією із самих загадкових явищ. Революція, як вияв конфлікту, охоплює всі сфери життя суспільства. Кожна революція унікальна і разом з тим має в собі характерні, повторювані риси. Класичні компаративістські дослідження не дають однозначної відповіді на питання про можливість відслідковування, прогнозування і попередження революції [1, с. 16–20]. Історія підтверджує лише той факт, що класична відповідь авторитарних режимів – посилення репресій, не «гарантує» спокійного життя суспільства і держави. А т.зв. демократичні суспільства, застерігають себе від радикалізму революції постійно-існуючими конфліктами малої і середньої інтенсивності. Західна політична система немовби «привчає» громадян до постійних конфліктів, «приручаючи» революції, «уодноманітнюючи» її. Виходячи з цих посилок будь-яке дослідження щодо революції має дати відповідь на методологічне питання: «Соціальний конфлікт – це добре, чи погано; соціальний конфлікт – це нові можливості для соціальної системи і соціальних інститутів, чи це крах і занепад системи і інститутів; соціальний конфлікт – це стихійний процес, чи є можливість його контролювати і регулювати». Відповіді на це питання, залежить і сприйняття феномену революції. На нашу думку суспільство перебуває в постійному внутрішньосистемному конфлікті, наражаючись на небезпеку революції, яка більшою мірою відкриває т.зв. вікно можливостей. Досліджуючи ті, чи інші суспільства на їх «здатність» до революції, враховуючи всі революційні фактори («маркери революції») треба враховувати і явище традиції революції. Так розглядаючи фактори, що вплинули на розгортання соціальних конфліктів в Україні ми вирішили з'ясувати існування, чи традиції революції в історії українського суспільства. Ну дійсно, у Франції протягом XIX ст. відбулось п'ять революцій (як соціальних конфліктів великої інтенсивності), в Іспанії – п'ять революційних виступів. В Італії – період революційних війн і революції в князівствах (1792–1815), революція 1848–1849 рр., революційна війна за об'єднання Італії 60-х рр. Вони – соціальні конфлікти і революції не змогли не залишити слідів в соціальній, масовій пам'яті, в історичній свідомості. На нашу думку,

в XIX ст. починає формуватися загальноєвропейська пам'ять на революцію і загальноєвропейська традиція революції. Адже саме в 30-ті рр. XIX ст. формуються основи міжнародного (швидше європейського) революційного руху у вигляді створення організації «Молода Європа» (1833) під керівництвом Д. Мадзіні (1805–1872). Ця організація об'єднала таємні товариства «Молода Італія», «Молода Германія», «Молода Франція», «Молода Іспанія», «Молода Швейцарія». Центральний комітет «Молодої Європи» знаходився у Швейцарії. В 1848 р. революція прокотилась всією Європою. І саме революції XIX ст. в Європі сформували феномен класичної європейської революції який та чудово «розписали» французькі синдикалісти в кінці XIX – на початку XX ст. [2, с. 27–31].

Традиція (від лат. *traditio* – передача) з погляду соціології і соціальної психології, це форма передачі соціального досвіду, ідеї, звички, норми, що передається із покоління в покоління, або усталена манера поведінки. Без сумніву, політична традиція, стоїть поряд з таким феноменами як політична культура і соціальна пам'ять. Таким чином під традицією революції ми розуміємо колективний соціальний досвід, накопичений і зафіксованих в колективній, соціальній пам'яті (досвіді) суспільства. Це досвід «переживання» революції. За певних обставин цей досвід може бути «актуалізований». «Переживання» революції включає в себе як психологічні відчуття і емоції, так набір і певних форм поведінки. Все це включає в себе відчуття чекання революції; участі і неучасті в ній; підтримки і не підтримки; боротьби з революцією; втоми від революції і т. ін. Ближче всіх до розуміння цих процесів підійшли Г. Тард, Г. Лебон, П. Сорокін [3]. Представники тих суспільств які пережили найбільші соціально–політичні кризи у вигляді революції.

Ми ставимо перед собою завдання з'ясувати і визначити існування чи відсутність традиції революції в українському суспільстві; її впливах чи відсутності таких на соціально–політичне життя суспільства; яким чином ця традиція фіксується, передається, актуалізуються. Для цього аналізуємо історичний процес через феномен соціального і політичного руху в Україні; виявляємо ставлення українських інтелектуалів до феномену революції; співвідносимо наявність української революційної традиції з революційної традицією Польщі і Росії.

Традицію соціального спротиву панівним верствам, в Україні, можна вести з історії давньокіївської, князівської держави. Літописи зберегли нам звістки про виступи селян і населення міст у 1068–1069, 1113, 1146–1147, 1157 рр. у Києві, 1219 р. у Галичі та інших місцях. Самий відомий і типовий є виступ у Києві 1113 р. Зрозуміло, що окремі літописні звістки дають волю фантазії, але ніяк не стійкий ґрунт для історичних і соціологічних висновків. Цікаво, що саме в цей час в Англії, Франції, Італії розгортаються процеси «комунальних революцій», створюються «міста–комуни» [4]. Європейське пізні середньовіччя закладає міцний підмурок соціальної боротьби населення міст за свої права. Наше пізні середньовіччя і початок Нової доби подає небагато відомостей про соціальну боротьбу. Соціальний рух цього часу пов'язаний з селянством. Соціальний конфлікт між феодалом і селянином на українських землях в XV–XVI ст. обумовлювався

не лише важким і скрутним становищем селянства. Відомий український історик Н. Яковенко наголошує, що всупереч незрівнянно вільнішим умовами життя київського–брацлавського селянина, порівняно з його волинським, а особливо галицьким братом, саме Брацлавщина і Київщина невдовзі стануть вогнищами селянських конфліктів. Причина цього не стільки в економічних реаліях чи в надмірних утисках селянської маси, скільки в специфічній ментальності хліборобів степової зони. Освоївши власною працею землі й води небезпечного краю, переселенці не допускали думки, що це не їхня, санкціонована божим правом власність. Тому навіть легкі спроби запровадити панщинні порядки, звичні для внутрішніх регіонів держави, викликали тут бурхливу реакцію, як замах на волю [5, с. 256].

Найближчою точкою відліку започаткування традиції масової соціальної боротьби можна вважати козацько–селянські виступи кінця XVI – початку XVII ст., а згодом і повстання (*rebel*), війну (*war*) і революцію (*revolution*) під керівництвом Б. Хмельницького.

Українська історіографія має визнати події середини–кінця XVII ст. не лише війно, а і революцією. Ідея війни українців з поляками була вигідна російській імперській історіографії і радянській імперсько–соціалістичній історіографії. В російській історіографії до 1917 р. не могло бути революції, яка мала на меті створення не московської, а української адміністрації, українського війська, української правової системи. Разом з тим, ідея війни проти поляків які завжди воювали з Московською державою, гарно «вкладалась» в ідею єдності руського триєдиного народу і його війнами з поневолювачами. Радянська, імперсько–соціалістична історіографія визнавала європейські буржуазні революції, національно–демократичної революції «поневоленних» народів, але не могла визнати козацько–селянську революцію в Україні. Тим більше, що на відміну від виступів С. Разіна і О. Пугачова ця революція мала досить великі шанси на успіх. Тому концепція «визвольної війни» знову стала у нагоді. Концепт «революція» щодо подій 1648–1654 рр. поступово знаходить свою підтримку серед сучасних українських істориків. Маємо на увазі роботи В. Степанкова і В. Смолія [6].

Події 1648–1657 років, а далі «Руїни» важливі як точки відліку нової традиції, через те, що вони цілком автентично відрефлексовані вже українцями в народній творчості, церковній і світській літературі. Саме XVII ст., вперше в Новій історії, дає зразки історичної літературної традиції. Зрозуміло, що в XVII ст. поняття революції не використовується. Вперше ці події назвав революцією невідомий автор «Історії Русів». Можемо вважати, що це було перше використання українськими інтелектуалами терміну «революція» взагалі. Дослідники подають дату написання «Історії Русів» – десять роки XIX ст. Рік видання – 1846. Крім терміну «революція» в цій праці вживаються терміни «патріот» та «нація малоросійська». «Історія Русів» допомогла пробудженню історичної думки українців. Але ця історична думка не звертала увагу на феномен революції, не використовувала це поняття як методологічний інструмент пізнання модерного світу. Українська історична думка обмежилась романтизмом у змалюванні минулого. Зрозуміло, що вона була затиснена в лещата офіційної великодержавної російської імперської ідеології. Швидше в 40-і рр.

XIX ст., виходячи з традиції І. Гізеля («Синопис») і П. Кохановського («Обширный синопис русский») започатковується автономістсько-культурницька, еволюційна традиція української історико-політичної думки [7, с. 75–78]. В першій половині XIX ст. в інтелектуальному і практично-діяльнісному просторі перехрестились і змішались декілька тенденцій. Українські інтелектуали «слабко» відреагували на революцію у Франції і всі наступні революції XIX ст. Український громадсько-культурницький рух не висловлює жодним чином радикальних ідей. Разом з тим в XVIII–XIX ст. саме на українських землях відбувались радикальні соціальні конфлікти, частина з яких мала, як характер бунту, так і революції. Характерні риси бунту були притаманні гайдамацькому руху і руху опришків в XVIII ст. В XIX ст. дворянський рух в Російській імперії піднявся від двірцевого перевороту, традиційного для російської політичної культури XVIII ст., до масового збройного повстання «dekabrystiv». Рух «dekabrystiv» в Україні досить детально проаналізований у вітчизняній історіографії завдяки працям Г. Казьмирчука і дослідників його школи [8]. Без сумніву, в загальноросійському дворянському русі під назвою «dekabryzm» існувала і українсько-польська течія. Саме її представляє «Товариство з'єднаних слов'ян» на чолі з А. Борисовим, П. Борисовим і Ю. Люблінським. Нам цікаві ідеї П. Борисова про те, що народ повинен домовлятися з крадіями влади не інакше як із зброєю в руках, купити свободу кров'ю і кров'ю ствердити її [9, с. 107]. Придушення дворянського руху обмежило радикалізм ідей, але не розповсюдження самих ідей. В 20–30-ті рр. XIX ст. маємо справи про «революційну пропаганду» в Харківському університеті, які виростили із «справи поручика Лансберга», «справи Петра Балабухи» і «справи Розаліон–Сошальського». В 1826–1827 рр. велось слідство щодо поширення революційних творів серед студентів Харківського університету. Було доведено причетність вісімнадцяти осіб до цієї справи. В середині 30-х рр. поліція доповідала, що в Харківському університеті «ходить по руках» книга – «Вчення Сен–Сімона. Виклад», видана в Брюсселі в 1831 р. З'являються повідомлення про «вільнодумство» в Ніжинській гімназії вищих наук [10, с. 54–58]. Революційну ідею на землях України підтримували і втілювати поляки, які в XIX ст. двічі піднімали повстання, в тому числі і на території України. Повстання 1830–1831 рр. і 1863–1864 рр. зафіксувались певним чином в свідомості української шляхетсько-дворянської верхівки і українського селянства. Крім того, на нашу думку, українська шляхетсько-дворянська верхівка була добре обізнана щодо діяльності таємних польських товариств на Правобережній Україні.

Масовий соціальний рух в першій половині XIX ст. визначався соціальним розбійництвом У. Кармелюка на Поділлі (1813–1835), виступами військових поселенців, бунтами щодо дотримання інвентарних правил на Правобережжі, і «Київською козаччиною». В Західній Україні, в умовах контрреволюції, значними стали виступи селян на чолі з Л. Кобилицею. Найбільшим «виявом» інтелектуального руху українців стало утворення і недовга діяльність «Товариства Кирила і Мефодія». Це об'єднання молодих інтелектуалів цікаве перш за все власною рефлексією щодо сучасного

стану суспільства і держави. Щодо радикальності і революційності цього товариства ми погоджуємось з О. Ф. Скакун. Вона зокрема писала: «Радянські вчені (а ця традиція залишилась і в українській популярній історіографії – авт.) диференційовано підходять до Кирило–Мефодіївського товариства, виділяючи в ньому ліве і праве крило, причому не стільки на основі аналізу програмних документів цього товариства, скільки шляхом долучення висловів його учасників під час слідства, спогадів» [11, с. 15]. Програмні документи не говорять про шляхи досягнення благих цілей що поставили перед собою кирило–мефодіївці. Характерною в цьому сенсі є позиція М. Костомарова, як одного із перших «малоросійських» інтелектуалів, і від якого іде традиція громадсько-політичного руху. В його щоденнику професійного історика, який двічі був за кордоном, ми зустрічаємо поняття «революція» всього декілька раз. Натомість зустрічаємо «дух хвилювання», «соціальні і політичні зміни» [12, с. 212–214]. Записи в щоденнику свідчать про досить критичне ставлення до лібералізму в його російському виконанні. Розмірковуючи над лібералізмом М. Костомаров робить висновок: «Вінцем всього був страшний егоїзм, який згодом перетворився в те, що значна частина таких юних перетворювачів суспільства, змужнівши переродились в гравців на біржах і експлуататорів чужої власності усіма можливими засобами; ті ж які залишилися енергійно відданими своїм нігілістичним теоріями, які виправдовують будь-який засіб для досягнення мети, ідейно породили покоління безумних фанатиків, які не цураються проголошувати свої переконання кинджалами і пістолетами» [11, с. 212, 214, 223–227]. Але в записях 1867 р., через десять років, він пом'якшує своє ставлення до революції. Дискусуючи щодо праці «Останні роки Речі Посполитої», М. І. Костомаров наголошує: «Ідеї французької революції, які проголосили велику і святу істину рівності всіх людей перед законом, в ті часи ще не розумілись. Всі уряди Європи, боючись страшного пугала якобінство, докладали всіх зусиль не допустити в їхніх суспільствах панування цих ідей» [12, с. 303]. Знаний історик не міг зігнувати значення Великої революції, але зауважив: «В кінці XVIII ст. люди що не доросли до усвідомлення тієї істини, що ті чи інші політичні форми самі по собі неважливі, а їх гарні чи погані наслідки залежить від рівня морального і розумового розвитку суспільства» [12, с. 303]. Таким чином – спочатку мораль і розум, і лише згодом революція. Остаточну крапку у ставленні до радикальних революційних методів М. І. Костомаров поставив в невеликому оповіданні «Скотський бунт» («Скотский бунт. Письмо малороссийского помещика к своему петербургскому приятелю»). М. І. Костомарова можна вважати засновником традиції поміркованості, чи швидше української розважливості. Ідеї – «власне не треба поспішати». А ставлення до революції, можна порівняти із ставленням до революції Ф. М. Достоевського, який проходив по «справі петрашевців». Ідеї ліберальної поміркованості запанували в Україні в другій половині XIX ст. Тлом для таких ідей виступала активна інтелектуальна і практична діяльність різночинців і народників по всій Росії і зокрема в Україні. Діяльність народників детально проаналізована в працях українських дослідників [13]. Певним чином діяльність різночинців–народників можна протиставити діяльності громадівців.

Виявиться різкий контраст. У народників – формування основ революційної теорії М. Бакуніним, П. Л. Лавровим, М. К. Михайловським, П. М. Ткачовим і спроба підняти «повстання на селі». Українська інтелектуальна еліта займається культурницькою справою. Пані О. Ф. Скакун наводить цитату із документу поліції: «...Україна багата московським якобінством» [10, с. 15]. Що ж до українців, то за висновками департаменту поліції Харкова, по справах щодо притягнення до дізнання О. О. Русова, С. Ф. Русової, С. С. Левандовського, Я. Я. Трутовського за організацію українського гуртка «Молода громада», то їх діяльність «не мала політичного значення і не являла собою загрозу для уряду» [11, с. 95]. Всю складність, невизначеність і певну абсурдність інтелектуальної ситуації серед українців показує випадок з маловідомими, нажаль, діячами народницького руху – В. Г. Мальованим і І. М. Присецьким. Саме вони є авторами «Програми діяльності і організації української соціально-революційної партії на федеративних началах» (1883). На їх думку партія визнавала революцію, але в майбутньому. Тому, що зараз не можна розраховувати на простий народ в силу його розкиданості, нерозвиненості, нерозуміння значення політичних установ тощо. Враховуючи це, соціалісти-федералісти виступають проти збудження народного повстання, нової «пугачовщини», оскільки це обов'язково призвело б до масового кровопролиття та знищення усіх зразків освіченості і цивілізації [14, с. 158]. Замість «збудження народного повстання і систематичного терору» треба «підтримувати у суспільстві протест за допомогою організованої громадської думки, роз'яснюючи народу залежність перетворень в усіх сферах державного життя від політичних реформ в країні» [14, с. 160].

Таким чином в другій половині XIX ст. українські інтелектуали закріпили антиреволюційну помірковано-ліберальну політичну думку щодо шляхів соціально-політичних перетворень. Рух «Громад» підтримав російських лібералів. М. Драгоманов вимушений був визнати необхідність політичної боротьби, але не революції. Політичні діячі Західної України визнали автономію у складі Австро-Угорщини як мету своєї програми. С. Подолінський і М. Павлик наголошували на «поміркованому радикалізмі у відстоюванні власних прав, що ґрунтувався на пропагандистській діяльності» [15, с. 207]. І. Франко і Л. Українка зайняли двоїсту, невизначену позицію щодо революції. Трохи «радикальніше» до революції поставився О. Терлецький, який зауважив, що зміни у політичному та соціально-економічному житті – це поступовий процес, який може супроводжуватись революціями, кризами, але це варто того, щоб відчувати свободу та накреслити шляхи подальшого поступу та народу. «Інтелектуальна» традиція революції в Україні в XIX ст. не пустила глибоких коренів. Традиція революції підживлювалась лише радикальним соціальним рухом селян, згодом робітництва і студентства. Українська, нечисельна інтелігенція визначившись із своїм автономним статусом у складі двох імперій віддала справу революції в інші руки. На Західній Україні в руки угорців і поляків, на Наддніпрянщині – в руки російських народників, а згодом інших радикальних течій, які об'єднували представники всіх національностей. Якщо українець виступав за революційний шлях змін, він автоматично розчинявся в неукраїнській революційній

хвилі. Визнання необхідності революції рано чи пізно ставило питання про мету революції, і автономна Україна була не надто високою метою майбутньої революції. А говорити про незалежність України в XIX ст. можливо було страшно.

Список використаних джерел

1. Революция как концепт и событие: монография / редколлегия: А. А. Варгумян, С. Г. Ильинская, М. М. Федорова. – М.: ООО «ЦИУМиНЛ», 2015. – 183 с.
2. Бобіна О. В. Революційний синдикалізм vs реформізм: практика і теорія «нової революції» в Європі в кінці XIX – початку XX ст. / О. В. Бобіна // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 102. – С. 27–31.
3. Бобіна О. В. П. Сорокін, «Соціологія революції» і соціологія революції – згадуючи дев'яносту річницю американського видання і десяту річницю українсько-російського видання праці «Соціологія революції» / О. В. Бобіна // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 106. – С. 63–67.
4. Гуковский М. А. Итальянское Возрождение / М. А. Гуковский; под ред. А. Н. Немилова и А. С. Кантор-Гуковской. – Л.: Издательство ЛГУ, 1990. – 624 с.
5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України: науково-популярне видання / Н. Яковенко; Український науковий інститут Гарвардського університету, Інститут критики. – 3-є вид., переробл. та розшир. – К.: Критика, 2006. – 584 с.
6. Смолій В. А. Україна крізь віки. Т. 7: Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. – 351 с.
7. Мицик Ю. Київський «Синопис» як підручник з історії Русі-України / Ю. Мицик // Проблеми дидактики історії. – 2010. – Вип. 2. – С. 75–78.
8. Казьмирчук Г. Д. Українське декабристознавство / Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш. – К.: Брама. Вид. Вовчок О. Ю., 2002. – 282 с.; Латиш Ю. В. Декабристи в Україні. Історіографічні студії: дослідження / Юрій Латиш; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Логос, 2014. – 237 с.
9. Усенко П. Г. Товариство з'єднаних слов'ян / П. Г. Усенко // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. Думка, 2013. – 784 с.
10. Сергієнко Г. Я. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів 1826–1850 / Г. Я. Сергієнко. – К., 1971. – 300 с.
11. Скакун О. Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861–1917): монография / О. Ф. Скакун. – Х.: Вища школа, 1987. – 298 с.
12. Костомаров Н. И. Автобиография. Бунт Стеньки Разина / Н. И. Костомаров. – К.: Наукова думка, 1992. – 512 с.
13. Світленко С. І. Народництво в Україні 60–80-х років XIX століття: аналіз публікацій документальних джерел: Програми. Статут. Прокламації. Законодавчі акти. Позасудове діловодство. Судово-слідчі джерела / С. І. Світленко. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1995. – 240 с.
14. Шитюк М. М. Громадсько-політична діяльність Володимира Мальованого (1847–1893 рр.): наукове видання / М. М. Шитюк, О. С. Козирев; авт. передм. С. І. Світленко. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – 236 с.
15. Історія політичної думки: підручник / І. Вдовичин, І. Вильчинська, С. Перегуда та ін.; за заг. ред. Н. М. Хома. – Л.: Новий світ–2000, 2017. – 632 с.

References

1. Revoljucija kak koncept i sobytie: monografija / redkollegija: A. A. Vartumjan, S. G. P'inskaja, M. M. Fedorova. – М.: ООО «ЦИУМиНЛ», 2015. – 183 с.
2. Bobina O. V. Revoljucijnyj syndikalizm vs reformizm: praktyka i teorija «novoi' revoljucii'» v Jevropi v kinci XIX – pochatku XX st. / O. V. Bobina // Gileja: naukovyj visnyk. – 2015. – Vyp. 102. – S. 27–31.
3. Bobina O. V. P. Sorokin, «Sociologija revoljucii'» i sociologija revoljucij – zghadujučy dev'janostu richnycju amerykans'kogo vydannja praci «Sociologija revoljucii'» / O. V. Bobina // Gileja: naukovyj visnyk. – 2016. – Vyp. 106. – S. 63–67.

4. Gukovskij M. A. Ital'janskoe Vozrozhdenie / M. A. Gukovskij; pod red. A. N. Nemilova i A. S. Kantor–Gukovskoj. – L.: Izdatel'stvo LGU, 1990. – 624 s.

5. Jakovenko N. Narys istorii' seredn'ovichnoi' ta rann'omodernoi' Ukraїny: naukovopopuljarne vydannja / N. Jakovenko; Ukraїns'kyj naukovyj instytut Garvard'skogo universytetu, Instytut krytyky. – 3–je vyd., pererobl. ta rozshyr. – K.: Krytyka, 2006. – 584 s.

6. Smolij V. A. Ukraїna kriz' viky. T.7: Ukraїns'ka nacional'na revoljucija XVII st. (1648–1676 rr.) / V. A. Smolij, V. S. Stepankov. – K.: Vydavnychyj Dim «Al'ternatyvy», 1999. – 351 s.

7. Mycyk Ju. Kyi'vs'kyj «Synopsys» jak pidručnyk z istorii' Rusi–Ukraїny / Ju. Mycyk // Problemy dydaktyky istorii'. – 2010. – Vyp.2. – S.75–78.

8. Kaz'myrchuk G. D. Ukraїns'ke dekabrystoznavstvo / G. D. Kaz'myrchuk, Ju. V. Latysh. – K.: Brama. Vyd. Vovchok O. Ju., 2002. – 282 s.; Latysh Ju. V. Dekabrysty v Ukraїni. Istoriografichni studii': doslidzhennja / Jurij Latysh; Kyi'v. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. – K.: Logos, 2014. – 237 s.

9. Usenko P. G. Tovarystvo z'jednanyh slov'jan / P. G. Usenko // Encyklopedija istorii' Ukraїny: u 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – K.: Nauk. Dumka, 2013. – 784 s.

10. Sergijenko G. Ja. Suspil'no-politychnyj ruh na Ukraїni pislja povstannja dekabrystiv 1826–1850 / G. Ja. Sergijenko. – K., 1971. – 300 s.

11. Skakun O. F. Politicheskaja i pravovaja mysl' na Ukraine (1861–1917): monografija / O. F. Skakun. – H.: Vishha shkola, 1987. – 298 s.

12. Kostomarov N. I. Avtobiografija. Bunt Sten'ki Razina / N. I. Kostomarov. – K.: Naukova dumka, 1992. – 512 s.

13. Svitlenko S. I. Narodnyctvo v Ukraїni 60–80-h rokiv XIX stolittja: analiz publikacij dokumental'nyh dzherel: Programy. Statuty. Proklamacii'. Zakonodavchi akty. Pozasudove dilovodstvo. Sudovoslidchi dzherela / S. I. Svitlenko. – Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DDU, 1995. – 240 s.

14. Shtytjuk M. M. Gromads'ko-politychna dijalt'nist' Volodymyra Mal'ovanogo (1847–1893 rr.): naukove vydannja / M. M. Shtytjuk, O. S. Kozjrev; avt. peredm. S. I. Svitlenko. – Mykolai'v: MNU imeni V. O. Suhomlyns'kogo, 2014. – 236 s.

15. Istorija politychnoi' dumky: pidručnyk / I. Vdovychyn, I. Vyl'chyn's'ka, Je. Pereguda ta in.; za zag. red. N. M. Homa. – L.: Novyj svit–2000, 2017. – 632 s.

Bobina O. V., Ph. D. of History, Associate Professor of Department of Social and Humanities Sciences, Director of the Education and Research Institute of Humanities of National University of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), oleg.bobina@nuos.edu.ua

Revolutionary tradition in Ukraine: the beginnings

Social traditions are inherent characteristics of each society. «Revolutionary tradition» is one of the social traditions. Each society has its own experience and tradition of solving social conflict. Revolution is the extreme manifestation of such a conflict. The countries of Europe, Russia have their own revolutionary tradition. The author finds out whether there is such a tradition in Ukrainian society. The author explores the history of social conflicts in Ukraine (until the 19th century) and concludes that a weak revolutionary tradition among the Ukrainian intelligentsia and a developed tradition of social struggle among peasants.

Keywords: social tradition, revolutionary tradition, Ukraine, social conflict, history.

УДК 94(477)

Кліш А. Б.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
стародавньої та середньовічної історії,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль), Klish_Andriy@ukr.net

Християнські суспільники VS. москвофіли: до історії протистояння

Проаналізовано ставлення християнських суспільників до москвофілства у Галичині. У програмах та діяльності українських політичних

партій Галичини суспільно-християнського скерування та москвофілів прослідковується їх консервативний характер. Попри те вони гостро критикували один одного. У парламентській діяльності та на шпальтах часопису «Руслан» християнські суспільники намагалися протистояти москвофільській ідеології. Особливу увагу вони звертали на антиукраїнську риторичку москвофілів, критикували їх ідейні засади.

Ключові слова: Галичина, християнські суспільники, москвофіли, національна ідентичність.

На межі XIX–XX ст. відбувається структуризація українського політичного руху в Галичині. У цей час розгорнули свою діяльність партії та організації широкого політичного спектру – радикального, національно-демократичного, соціал-демократичного, москвофільського, суспільно-християнського. Ці політичні течії, зазвичай, критикували одна одну.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати ставлення представників суспільно-християнської течії до москвофілів наприкінці XIX – на початку XX ст.

Науковий доробок дослідників із задекларованої проблематики обмежується публікаціями Т. Антошевського [1], О. Аркуші [2], Н. Кіся [3], А. Кліша [4], Р. Лехнюка [5–6] та інших дослідників.

Зазначені автори в основному узагальнено аналізують суспільно-християнську течію. Окреслена нами проблема не знайшла ґрунтового висвітлення у наукових публікаціях, тому аналіз історіографії дає змогу зробити висновок про те, що на сьогодні у науковій літературі відсутні праці, що ґрунтуються на дослідженні зазначеної проблеми, у яких було б з'ясовано ставленні християнських суспільників до москвофілів наприкінці XIX – на початку XX ст.

Джерельною базою для написання статті стали матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, пресового органу християнських суспільників – часопису «Руслан».

Суспільно-християнський рух у Галичині репрезентували партії правоцентристського скерування – Католицький русько-народний союз, «Руська громада», Християнсько-суспільний союз. Натомість наприкінці XIX – на початку XX ст. у москвофільському середовищі виділялося два напрямки: русофільський (консервативний) та москвофільський (радикальний). До перших відносилося старше покоління, що асоціювали себе греко-католиками, сповідували етнічну єдність з росіянами, лояльно ставилися до айстро-угорської влади. Москвофіли схилилися до православ'я, вважали себе росіянами, виступали проти українського політичного руху. Цей напрямок за підтримки Російської імперії витіснив консервативне крило, та очолив москвофільський табір в Галичині.

Власне, однією із найвагоміших причин виокремлення суспільно-християнської течії з народовського табору була консолідація з москвофілами групи народовців на чолі з Ю. Романчуком і Є. Олесницьким. Християнські суспільники заперечували будь-які контакти з москвофільським табором.

Християнські суспільники спиралися на греко-католицьку церкву, водночас наголошуючи на своїй східнохристиянській літургійній приналежності. Натомість, православну церкву в Російській імперії вони трактували як знаряддя русифікаторської політики та складовою самодержавної ідеології. У зв'язку з цим